

LA REVOLTA DE LES DONES DE 1767: EL CONFLICTE TERRITORIAL AMB VILANOVA

AQUEST ÉS EL PROJECTE GUANYADOR DE LA BECA D'INVESTIGACIÓ LOCAL 2023

El tema del projecte d'investigació és l'estudi de l'última part del conflicte de separació de l'antic terme del Castell de Cubelles entre Cubelles i Vilanova; o sigui, del conflicte que es va desenvolupar entre 1734 i 1767 per la divisió territorial del terme, un cop dirimits els plets de jurisdicció i la querella econòmica.

Hi ha constància de l'existència de l'antic terme del Castell de Cubelles l'any 977, i sabem de la seva extensió territorial a través d'un document de l'any 999. En el document de venda del terme a Gombau de Besora per part de Ramon Borrell, es descriu que el terme de Cubelles abastava des de Calafell fins a la Geltrú, i des del mar fins a Castellet, el que ara serien uns 60 quilòmetres quadrats. Tot indica que la "Vilanova de Cubelles" va començar a formar-se el 1232 i que va anar creixent progressivament fins que el 1274 va obtenir la Carta de població. Respecte de la Geltrú, aquest era un domini feudal, i no va quedar englobat dins la jurisdicció del batlle de Cubelles fins finals del segle XIV.

A mitjan segle XIV, la població de Vilanova ja superava la de Cubelles, de tal manera que el batlle reial de tot el terme es va instal·lar a Vilanova. Així mateix, el nombre de jurats i consellers que corresponien a Cubelles era cada cop menor, i això provocà un gran malestar entre els cubellencs. A mitjan segle XVI els cubellencs van decidir escollir un alcalde propi, però els Vilanovins van presentar plet i no va reeixir. Després de diversos intents similars i conflictes diversos, el 5 de maig de 1603 Cubelles va presentar un plet de separació contra Vilanova, que va aprovar-se definitivament el 26 de juny de 1610. Aquesta determinava que Cubelles tenia dret a partir d'aleshores a recaptar els seus tributs i es podia governar mercès al Reial Privilegi de 1393. La segregació del terme es va fer oficial el 2 de juliol de 1611.

A partir d'aquest moment es va iniciar una intensa negociació per a determinar i liquidar els rèdits, emoluments, censals i altres drets econòmics abonats al Castell de la Geltrú, així com els drets sobre els camps de pastura. Finalment, l'acord va arribar

el mes de desembre de 1734, després de cent trenta-un anys de litigi.

A partir d'aquest punt és quan s'inicia el conflicte territorial, on es disputaven els límits dels dos termes, i que va acabar amb una sentència molt desfavorable per a Cubelles. Aquesta situava les fites en línia recta des del mar i una d'elles se situava just davant de l'ermita de Sant Antoni. Això significava que els límits territorials se situaven just a les portes de Cubelles i que es perdessin tots els drets sobre el prat comunal de Cubelles (Prat del Viver, actualment anomenat Prat de Vilanova). Per molt que les autoritats van apel·lar, el 1766 la sentència va esdevenir ferma.

ELS FETS DE GENER DE 1767: LES DONES PLANTEN CARA, LES AUTORITATS I ELS HOMES S'AMAGUEN.

El dia 7 de gener s'havia de practicar la fitació. Dies abans, les dones cubellenques ja parlaven que s'havia de fer quelcom, ja que les autoritats no pensaven fer res. Així doncs, van organitzar-se per malbaratar els materials de les fites a primera hora, i a mig matí van arrossegar les pedres de fita d'una punta a l'altra del poble per a llançar-les a la Riera de Cubelles. Els ànims estaven molt caldejats de feia mesos, de tal manera que aquella jornada es va insultar, amenaçar i apedregar vilanovins i vilanovines. Després de dinar, les dones van reunir-se a l'anomenat baluard del castell (actual plaça del castell) i van sortir en processó fins a l'ermita de Sant Antoni. Anaven encapçalades per una bandera i tenien dues capitanes: l'Úrsula Marquès (muller de Pau Lleó) i la Rosa Gassó, vídua Mallofré, la més rica del poble. Eren entre 100 i 150 dones, joves i nenes, i anaven "armades" amb pals, pedres, destrals o aixades, de totes les classes socials.

Per altra banda, des de Vilanova, el Comissionat enviat per la Reial Audiència per a executar la fitació, davant les notícies que li arribaven sobre "l'alborot de les dones", va fer cridar una comitiva de paisans armats i tres mossos de l'esquadra i es van desplaçar

fins a Cubelles. També els acompanyaven diversos regidors de Vilanova i altra personal de la Reial Audiència. En total, una vintena d'homes.

En una primera instància els vilanovins van intentar parlamentar per veure si es podia desfer aquell motí. La representant de les dones va ser la Rosa Gassó, vídua Mallofré, a qui el Comissionat va intentar convèncer que desfés la revolta. En tornar amb la resta de les dones i exposar-los el que li havia dit, totes es van negar a abandonar dient que tant estimaven viure com morir. Mentrestant, el Comissionat va enviar un parell de mossos de l'esquadra per intentar trobar les autoritats cubellenques, però a dins de Cubelles només hi havia dos o tres vells, i totes les portes tancades i barrades. També van intentar requisar la bandera, però no van aconseguir-ho.

El Comissionat va parlar amb la Rosa Gassó una segona ocasió i la va amenaçar directament, dient-li que, si no es retiraven, la faria directament responsable, i que procedirien a fer detencions. Sabent això, una part de les dones es van retirar juntament amb la Rosa Gassó, però les altres van persistir. Així, el Comissionat va enviar els mossos a detenir les dones que es resistien, sobretot aquelles que duïen algun element "ofensiu". Se'ls requisen "armes" i algunes d'elles se li encaren, dient que no tenen res a perdre. També prendran un home, marit d'una de les detingudes, que s'havia presentat davant del Comissionat per defensar-la.

Un cop el motí està desfet, la comitiva avança cap a Cubelles amb la intenció de trobar els regidors cubellencs. Com que no els localitzen, van a buscar el síndic procurador de l'Ajuntament, que vivia al castell perquè n'era l'administrador. Des del baluard, veuen un home sospitós en un canyar que hi havia prop del Molí de Baix. El Comissionat envia uns mossos a buscar-lo, i el troben a la gatzoneta, amagat entre les canyes, quasi assegut sobre l'aigua: era el síndic procurador de l'Ajuntament.

ÚRSULA MARQUÈS BATLLE

44 anys, casada amb Pau Lleó. Va capitanejar la revolta juntament amb Rosa Gassó, i fou l'encarregada de portar la bandera. Era de classe mitjana. © Francesc Riart.

Al vespre, s'emporten els detinguts cap a la presó de Vilanova. Eren set dones i un home:

- Úrsula Marquès Batlle, muller de Pau Lleó.
- Maria Soler Padró, muller de Francesc Nin.
- Maria Rovirosa Vilella, vídua d'Agustí Granell Borrell, jove de Mariagna Borrell.
- Mariagna Borrell Almirall, vídua d'Agustí Granell Prats i sogra de Maria Rovirosa.
- Marina Llagostera Fontanilles, vídua de Joan Cona Ricart.
- Rosalia Ferrer Roig, muller de Pere Escardó.
- Francesca Escala, muller de Josep Pedro.
- Josep Pedro Almirall, marit de Francesca Escala.

Entre el 9 i l'11 de gener es fan les fitacions sota la supervisió dels mossos. El 12 de gener alliberen la Francesca Escala perquè estava en risc d'avortament i, malauradament, perdrà la criatura. També alliberen el seu marit per tal de cuidar-la. Queden a la presó sis dones, i restaran empresonades durant dos mesos en unes condicions precàries i insalubres, fins que es conclouin les diligències i es dictin les penes. Entre el 23 de gener i el 15 de febrer, el Comissionat interroga vint-i-set testimonis. Les sis dones empresonades seran interrogades els dies 18 i 19 de febrer. Malgrat que en aquella època les dones no rebien pràcticament educació, van respondre l'interrogatori del Comissionat de manera clara i desafiant, formulant frases i arguments molt complexos.

Les multes per les encausades i els seus marits i pels regidors seran d'entre 10 i 100 lliures de moneda de l'època, que era una petita fortuna tenint en compte l'economia de l'època. El regidor degà és l'únic que obté, a banda de la multa, una pena d'inhabilitació per exercir càrrec públic.

ROSA GASSÓ SERRA

62 anys, vídua de Josep Mallofré. Va capitanejar la revolta juntament amb Úrsula Marquès, i l'encarregada de parlamentar amb el Comissionat. Era de classe alta, però no noble.

© Francesc Riart.

OBJECTIU DEL PROJECTE

L'objectiu del projecte és la investigació de la història política, econòmica i social del període de conflicte que es va esdevenir a partir de 1734 i que va tenir el seu punt àlgid en la revolta de dones de Cubelles per evitar la fitació i divisió del terme segons s'estipulava a la sentència de la Reial Audiència de 1766.

Per a realitzar-ho s'investigarà l'activitat política del consistori cubellenc així com la societat cubellenca de l'època : organització social, estudi poblacional, aspectes econòmics, etc., per a tenir un retrat de la Cubelles del segle XVIII, post-Decret de Nova Planta.

Es posarà especial atenció a les famílies protagonistes de la revolta de dones: les dones empresonades, els regidors que van intervenir i els que no, i els actors de Vilanova i de la Reial Audiència que hi van participar. Qui eren? D'on venien? Quina era la seva classe social? Com vivien? Quin paper tenien en la societat de l'època? Volem intentar explicar la història local amb noms i cognoms, posant especial atenció a la història de les dones, habitualment silenciada o menystinguda.

ORGANITZACIÓ I FONTS

El treball s'organitzarà en una primera introducció i tres grans blocs. La introducció tractarà sobre la divisió del terme: els plets de jurisdicció i la querella econòmica. Serà un resum introductor per a situar-nos en el punt inicial del treball, i que permetrà conèixer els antecedents per a una bona interpretació dels fets posteriors. Per aquest apartat s'emprarà, a part de la bibliografia publicada, les fonts judicials que es conserven del període d'estudi.

DOMÈNEC CAPDEVILA DE MUNTANER I LLONGUET

Nascut a Puigcerdà, tenia uns 54 anys. Era l'Alcalde Major de Vilafranca, i fou comissionat en l'assumpte de la divisió del terme i, després, en l'aclariment dels fets de gener de 1767. © Francesc Riart.

En el segon bloc, es tractarà la divisió territorial des de 1734 fins a la confirmació de la sentència de la Reial Audiència el 1766. S'estudiarà la política i l'economia cubellenca del segle XVIII, post-Decret de Nova Planta, l'organització social i també es realitzarà un estudi poblacional.

En el tercer bloc s'abordarà el punt àlgid de la qüestió: la confirmació de la sentència, durant el mes de juliol de 1766, i les diferents actuacions del govern i la justícia arran d'aquesta; les actuacions per a executar la fitació i la revolta de les dones, el gener de 1767; l'empresonament i els interrogatoris als testimonis i a les acusades; i, finalment, la conclusió d'aquest amb les multes i l'alliberament de les empresonades. En aquest bloc s'investigaran en detall els fets, contrastant les contradiccions dels diferents testimonis que van declarar davant del Comissionat de la Reial Audiència i formulant hipòtesis d'acord amb els diversos relats. Es posarà especial atenció a les persones que van protagonitzar els fets, amb la realització d'un estudi familiar i socioeconòmic. I, per descomptat, quines van ser les seves repercussions.

Finalment, al darrer bloc s'investigarà la divisió del terme des de la instal·lació de les fites el 1767 fins a l'acord de 1850, que va deixar-les al lloc on estan situades actualment. Així mateix, també l'aspecte de la divisió del terme per la part de Cunit, plet generat just a continuació de la finalització del de Vilanova, i la posterior divisió definitiva amb la finalització de l'Antic Règim.

Respecte de les fonts, bàsicament s'empraran fons d'arxius: el fons de la Reial Audiència de Catalunya (S.XVII-S.XVIII), que se serva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Arxiu Nacional de Catalunya; els fons de Protocols notariais (S.XVII-S.XVIII), de l'Ajuntament de Vilanova (S.XVII-S.XVIII) i de la Cort del Batlle (S.XVIII) que es conserva a l'Arxiu Comarcal del Garraf; els fons parroquials que es conserven a l'Arxiu parroquial de la parròquia de Santa Maria de Cubelles, i que són indispensables per a realitzar estudis de població (S.XVII-S.XIX); i, en últim lloc, però no menys important, els fons que es conserven a l'Arxiu municipal de Cubelles, especialment les actes del ple de l'Ajuntament (S.XVII-S.XVIII), el llibre del cadastre de 1739 i altra documentació municipal fragmentària però prou rellevant (S.XVII-S.XIX).

Núria Jané Orpí

MATRIMONI PEDRO ESCALA

Francesca Escala era nascuda a Castellet. El 1763 es va casar en segones núpcies amb Josep Pedro, de Cubelles, que també era vidu. Va perdre el fill que esperava arran dels fets de 1767. © Francesc Riart.